

Др Зоран С. МИРКОВИЋ*

МИХАИЛО КОНСТАНТИНОВИЋ О РАДУ НА ГРАЂАНСКОМ ЗАКОНИКУ У МЕЂУРАТНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

Текст је посвећен раду на кодификацији грађанског законика у међуратној Југославији дугом готово деценију и по, који, на крају, није довео до усвајања законика и мишљењу Михаила Константиновића о томе раду.

Најпре су укратко изложене чињенице о амбијенту и приликама у којима је започет рад на кодификацији, о главним актерима, њиховим ставовима, методу кодификовања и исходу тога рада – настанку Предоснове грађанског законика за Краљевину Југославију.

Мишљење Михаила Константиновића о том раду почиње историјом настанка српског Грађанског законика, како се десило да аустријски Грађански законик потисне француски Code civile. Изложен је начин на који је Константиновић бранио свој став да је било погрешно што је за основу за рад на јединственом грађанском законнику био узет аустријски Грађански законик. Наведени су Константиновићеве разлози зашто је за основу требало узети Општи имовински законик за Црну Гору из 1888. године, који је написао Валтазар Божишић.

Кључне речи: *Михаило Константиновић. – Предоснова грађанског законика. – Аустријски Грађански законик. – Општи имовински законик. – Валтазар Божишић.*

* Редовни професор, Правни факултет Универзитета у Београду, Србија, zoranm@ius.bg.ac.rs.

1. УВОД

Новостворена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца имала је шест правних подручја: Словеније и Далмације, Хрватске и Славоније, Босне и Херцеговине, Војводине, предратне Краљевине Србије и предратне Краљевине Црне Горе. На сваком од тих шест правних подручја и даље су примењивани дотадашњи грађански законици и други прописи. То је за последицу имало да су дејства појединих правних послова и односа зависила пре свега од тога где неко живи.

Такво правно стање било је неодрживо у новоствореној унитарној држави, тако да је један од приоритетних послова те државе био да се грађанскоправна област унифицира.¹

Уредбом од 16. децембра 1919. године приступило се „изједначењу грађанског права за целу земљу“, односно изради јединственог грађанског законика за целу земљу.² Одустало се од идеје да се изради потпуно нов грађански законик, пре свега због тога што је био потребан дуг временски период његову израду. Била је прихваћена идеја да јединствени грађански законик буде израђен на основу неког од постојећих законика.

Влада Краљевине СХС је предложила да јединствени грађански законик буде израђен на основу једног три важећа грађанска законика на државној територији: 1) аустријског Грађанског законика (у даљем тексту: АГЗ), који је био на снази на највећем делу територије југословенских покрајина бившег Хабзбуршког царства, 2) српског Грађанског законика из 1844. године (у даљем тексту: СГЗ), који је

¹ Вид. о унификаторским стремљењима нових држава насталих на рушевинама Хабзбуршког царства: Slapnicka 1973, 18–25.

² Уредбом од 16. децембра 1919. године, при Министарству правде је био установљен Стални законодавни савет и његов Приватно-правни одсек. Приватно-правни одсек су чинили најугледнији цивилисти: др Живојин Перић, професор Правног факултета у Београду, др Иван Мауровић, професор Правног факултета у Загребу, др Драгољуб Аранђеловић, професор Правног факултета у Београду, др Грегор Крек, професор Правног факултета у Љубљани, др Лазар Марковић, министар, др Живојин Спасојевић, професор Правног факултета у Београду, Ђорђе Несторовић, који је био председавајући ове секције, Добривоје Петковић и Мијаило Тадић, адвокати из Београда. Приватно-правном одеку била је поверена, између осталог, израда Нацрта грађанског законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. И после увођења диктатуре краља Александра 6. јануара 1929. године Комисија је готово у истом саставу наставила рад на Нацрту грађанског законика. Видети Мирковић 2020, 267–300.

примењиван на територији доратне Краљевине Србије, и 3) Општер имовинског законика из 1888, са изменама из 1898. године (у даљем тексту: ОИЗ), који је био на снази на територији доратне Краљевине Црне Горе.

Комисија није уопште разматрала могућност да СГЗ буде основа за писање грађанског законика нове државе јер је деценијама критикован као непотпун и превазиђен, што се може видети из сачуване грађе.

У дискусији о избору између АГЗ и ОИЗ двојица истакнутих чланова комисије професори Живојин Перић и Иван Мауровић изразили су своје ставове у писаном облику. Живојин Перић је написао: „Влада је, без дугог колебања, решила се за први од та три Законика, то јест за Грађански законик Аустријски (у његовом хрватском издању од године 1852.). Једно зато што је тај Законик имао највише примене на територији наше Државе. И, заиста, он је био и непрестано је на снази у Словеначкој и Далмацији, Хрватској и Славонији (овде, разуме се, без његових измена и допуна познијих од 1868. год., када је Троједна Краљевина Хрватско-Славонско-Далматинска ушла у састав Земаља Круне Св. Стефана, с тим да је Далмација остала и даље под фактичком сувереношћу Аустрије...), у једном делу Војводине и, најзад, у Босни и Херцеговини где Аустр. Грађ. Законик вреди као спомоћно право али све са широм и широм применом. Затим, исти, Аустријски Грађ. Законик јесте основа и Срп. Грађ. Законнику, пошто је овај Законик, у главном, само скраћен превод Аустр. Грађ. Законика (изузимајући, разуме се, прописе који су му оригинални, нарочито прописе о Породичним Задругама и о првенству мушких у Законском Наследном Праву). С друге стране, пак, Аустр. Грађ. Законик, и ако датира још из почетка прошлога, Деветнаестог Века, ипак је у главном задржао и до данас свој високи ранг и ауторитет, особито откако је измењен и допуњен трима новелама од 1914–1916. године.

Што се тиче Црногорскога Грађ. Законика, који је, тако исто, прворедно дело правне технике због чега је добио најбољу оцену од стране стручне европске критике, он се није могао узети за базу рада на изједначењу Југословенскога Грађ. стога што то није потпуна кодификација: у њему нема Породичнога права (осим неколико прописа о стараоштву) него садржи само норме о Праву Имовинском те се за то и зове: ‘Општи имовински законик’... Али ни у том погледу није све у њему: недостаје целокупно Наследно право које је и после Законика, остало под режимом Обичајног Права а делимично под режимом Законика Књаза Данила I (од год. 1855). Напослетку, може бити да би и сам понос нове Државе нешто трпео да се као њен Грађански Законик узме баш Законик Црне Горе, најмање југословенске провинције: ово је

само једна претпоставка која, наравно, не мора одговарати истини, тим пре што, у стварима ове врсте, не треба гледати одакле једна културна тековина долази него каква је она.“³

Професор Мауровић је у свом извештају записао: „Закључено би, да се узме за базу рада хрватски грађански законик, т. ј. опћи аустријски грађански законик, како је год. 1852 уведен у Хрватској, заједно са трим аустријским дјеломичним новелама, које су већ уведене у Далмацији и Словенији. О том, да се баш аустријски кодекс узме за подлогу, није било никакве двојбе, а то с разлога, што тај кодекс кроз цијели низ деценија доминира у далеко највећем дијелу наше државе.

Могло би доћи у питање једино још црногорски опћи имовински законик. Ну овај вриједи једино у једном јако малом дијелу наше државе, а удешен је у многим за кроз црногорске прилике. Оно што је у њем специфично црногорско, није сигурно упорабиво за све наше крајеве, а што је од опћенитога цивилноправнога значења, приказано је дијелом у форми (*regulae juris*, поуке, институције), коју бисмо једва могли акцептирати. Премда звучи парадоксално, ипак је исправно кад велимо, да баш специфичне предности црногорскога законика јесу разлогом, да га не можемо узети за основу опћега приватнога права цијеле државе. Поред тога у том закону нема свих грана приватног права: права обитељскога – осим нешто туторственога – и насљеднога. Коначно: установе имовинско-правне у нашем новом грађанском законнику неће бити лошије од оних опћенитога карактера у црногорском законнику. Међутим се је и састављач црногорског законика у многим и многим угледавао у аустријски кодекс.“⁴

На крају, Влада Краљевине СХС је донела одлуку да за основу будућег грађанског законика Краљевине СХС узме АГЗ из 1811. године, у тексту на хрватском језику, са ратним новелама из 1914, 1915. и 1916. године.

Након више од десет година рада, који је често и прекидан, Комисија је сачинила Нацрт грађанског законика који није био дефинитиван и због тога га је назвала „Предоснова грађанског законика за Краљевину Југославију“. У погледу метода кодификовања законописци нису били јединствени у томе да ли да се изврши рецепција или ревизија АГЗ. Превагнула је идеја рецепције, уз спорадично угледање на друге, савремене грађанске законе.

³ Перић 1939, 2–3. Видети Мирковић 2021, 1–34.

⁴ Мауровић, без навода године, 3–4. На петој страни предговора наведено је да је написан почетком августа 1934. године.

Коначна редакција Предоснове грађанског законика за Краљевину Југославију била је предата Министарству правде у октобру 1933. године. Имала је укупно 1.432 параграфа. Предоснова је била објављена у првој половини 1934. године.

Предоснова грађанског законика за Краљевину Југославију је покренула велике дискусије у којима су изношени стручни, научни и други аргументи.⁵

Основна примедба неких правника са правног подручја предратне Србије на Предоснову била је та што је за њену основу узет АГЗ из 1811. године. Истицано је да је АГЗ застарео. Приговарано је зашто за основу није узет неки од модернијих законика, као немачки Грађански законик из 1896. или швајцарски Грађански законик из 1907. године. Приговарано је и језику, то јест стилу и терминологији којом је она била написана.⁶

Михаило Константиновић и Божидар С. Марковић су изнели радикалан предлог да се за основу југословенског грађанског законика узме ОИЗ за Црну Гору.

2. КОНСТАНТИНОВИЋЕВО МИШЉЕЊЕ

Михаило Константиновић је своју расправу о „југословенском грађанском законнику“, започео оним што је Наполеон рекао на Светој Јелени. Цитирао је Наполеонове речи да његова права слава није у томе што је добио четрдесет битки и да ће Ватерло избрисати сећање на толике победе. Оно што ништа неће избрисати, оно што ће вечито живети, то је његов Грађански законик. Константиновић је навео да Ватерло није збрисао успомену на Наполеонове победе и да га огромна већина људи и даље познаје по тим победама, али да његове речи имају свој смисао. Навео је да су његове победе пале у заборав, док је његов Грађански законик живео и живи и да је за ширење француског утицаја и угледа у иностранству учинио много више него Наполеонови војнички подвизи.

⁵ Видети, примера ради: Мауг 1936, 1–102; Аноним, без навода места и године, 1–6 (води се под сигнатурним бројем 34294 у Библиотеци Правног факултета Универзитета у Београду); Ч. Марковић 1937, 289–306 (посебно 290–293); Шапчанин 1937, 1–45; Перић 1938, 1–7; Б. Марковић 1939, 1–46.

⁶ Видети: Мирковић 2020, 11–25.

Константиновић истиче велики значај грађанског законика. Сматра да је сваки његов пропис израз неке идеје – социјалне, политичке, економске, религијске. Он пореди прописе Наполеоновог законика о породици са истоврсним совјетским прописима. Закључује да су прописи Наполеоновог законика израз жеље за што јачом породицом, док истоврсни совјетски прописи теже сасвим супротном циљу. Константиновић наводи члан први совјетског Грађанског законика у коме стоји да: „Закон штити грађанска права, изузев у случајевима кад се она врше противно њиховој економској и социјалној намени“ и закључује да „онда и неправник осећа да се у земљи у којој тај закон важи сигурно не култивише индивидуализам“.

Константиновић истиче да се при сачињавању законика на првом месту води рачуна о идејама, обичајима и потребама средине за коју се он ствара и да је, према томе, законик у извесном смислу огледало постојећег стања. Осим те пасивне, законик може имати и једну активну улогу. Он може послужити као средство за ширење одређених идеја. Константиновић сматра да се помоћу грађанског законика једној средини могу наметнути извесне идеје, којима се та средина у извесној мери може преобразити. Уочава да тај васпитни значај законика није промакао Наполеону. Наводи да је кнез Метерних, шеф ондашње европске реакције и Наполеонов противник, такође уочио значај грађанског законика за ширење идеја. Када се у Србији тридесетих година 19. века радило на доношењу грађанског законика по угледу на Наполеонов законик, Метерних је уложио озбиљан напор да то спречи и да се грађански законик за Кнежевину Србију изради према АГЗ.

Константиновић описује како су тада Хаџић и Лазаревић спречили француски утицај на српско законодавство. Саглашава се са њиховим закључком да је за Србију најбоље да буду сачињени српски закони. Али он замера Хаџићу и Лазаревићу да су на томе инсистирали само док је требало одбацити француске законе. После је, наводи, Хаџић испунио обећање које је дао Метерниху да изради грађански законик за Србију потпуно према АГЗ. Ако је у изради СГЗ било „потребно извесно настојање и извесна активност са аустријске стране; да се то право уведе у Југославију после слома Аустрије одлучили су југословенски меродавни фактори по својој сопственој иницијативи“.

Декларативно, за основу будућег грађанског законика узет је хрватски Грађански законик, с тим да се имају у виду измене које су учињене за време рата. Али стварно узет је АГЗ, који је за време апсолутизма протегнут и на Хрватску, Царским патентом од 29. новембра 1852. године. Константиновић сматра да је избегавање речи „аустријски“ могло

имати неки политички ефекат или се није хтело признати отворено да се преузима право побеђене Аустрије. Како год, истиче да је основа за рад на „нашем будућем Грађанском законнику“ био АГЗ.

У АГЗ је, бар у имовинском праву, требало је извршити само стилске измене и потом га озаконити.

Константиновић сматра да је усвајање аустријског грађанског права национално-политичка грешка. Истиче да Југославија треба да има југословенски законик, створен према потребама Југословена, који ће бити средство за стварање југословенства. Наводи да „није саветно у једну револуционарну творевину, као што је то наша земља, уносити дух срушеног поретка“. Константиновић је свој став бранио тражећи одговор на питање „да ли ми желимо да Југославија буде имитација Аустрије, или земља која ће имати сопствени дух и сопствену физиономију“. Одговор на то питање је обично био да треба усвојити АГЗ због његове вредности, јер је то првокласан законодавни споменик, а да је споредно чији је. У вези са таквим ставом, Константиновић наводи да има првокласних законика и пројеката и ван Аустрије. Такви су: немачки Грађански законик (који је био основа за рад на пројекту Грађанског законика Краљевине Србије из 1908. године), француски, швајцарски или модерни пројект мађарског Грађанског законика.

Константиновић указује на подељена мишљења о вредности АГЗ још од времена његовог настанка. Тако, једни су мислили да је бољи и од француског Грађанског законика. Други, међу којима и Савињи, оштро су га критиковали.

Он не спори да је АГЗ значајно законодавно дело, али указује на то да има и мана. На првом месту истиче да је давно донет, да је од његовог настанка протекло скоро једно и по столеће. Даље, редигован је крајем 18. века, у време владавине школе природног права. Доктрине школе природног права, према Константиновићевом мишљењу, више спутавају него што помажу развоју права. Такође, мана АГЗ је то што је он рађен под великим утицајем римског права. Та два недостатка: фикција непомичности права и слепо веровање у римско право учинили су бесплодном аустријску науку грађанског права.

У АГЗ, он је констатовао, има и анахронизама. Сматра да су систематика и техника АГЗ недовољне, његовом речју „примитивне“. Великим недостатком сматра и то што је терминологија АГЗ несигурна и неодређена јер је то законик који се ограничава на постављање принципа.

Заговорници АГЗ су истицали да тај законик већ важи у великом делу земље и да је тамо добро познат, да о њему постоје прилична литература, која ће бити корисна, и пракса од преко једног века. Према Константиновићевом мишљењу, то што тај законик познају Хрвати и Словенци није довољан разлог да буде југословенски законик. Практика аустријских судова и аустријска литература биле би, по њему, од минималне користи за примену АГЗ код нас. Наводи да није уобичајено да судије, ни наше, ни стране, траже решења у странијој литератури или судској пракси, поготову ако су та решења на језику који већина судија не зна. То Константиновић образлаже тиме што судска пракса има вредност ако се формира постепено и у смислу назора и потреба наше средине. Сматра да, ма како била интересантна, туђа судска пракса „не сме бити пророчанство за нас“ и ако се подражавају страна пракса и литература, оне изазивају стерилност имитатора, уместо да му помогну.

Посебно истиче да баш због тога што о АГЗ постоји тако бројна и значајна пракса и литература, тај законик не треба преузети код нас. Да ће, ако се преузме АГЗ, због тога сигурно патити наша наука приватног права, која ће дуго несамостално ићи по траговима аустријске науке. А последица може бити и расцеп између теорије и праксе, ако пракса, што се може очекивати, приступи самосталном тумачењу законика. Тај расцеп би, према његовом мишљењу, био би штетан и за теорију и за праксу.

Константиновић наводи да је и са свим својим манама АГЗ без сумње добар за Аустрију, јер се право једне заједнице не састоји искључиво из текстова законика. Текстови су само подлога за судско тумачење, које их далеко превазилази. Тако се у Аустрији више од једног века развијала судска пракса према захтевима стварности и потребама тамошњег живота. Неке одредбе Законика судска пракса је оставила без практичног дејства. Другима, раније скоро непримећеним, дала је изузетно велики значај. Даље наводи да аустријско грађанско право не чини само АГЗ. Аустријско грађанско право је више него тај законик, то је и пракса која је тај законик ставила у дејство. Сматра да је без те праксе законик мртво тело и да је пракса душа права. На крају, Константиновић закључује да би усвајање АГЗ имало штетних последица и да није за нашу земљу: са национално-политичке тачке гледишта, научноправног гледишта и са гледишта судске праксе.

Да би се добио целовит поглед на Константиновићеве ставове, треба имати у виду да је он био франкофон. У Француској је завршио правни факултет, тамо је докторирао, његова отменост, језик и стил носили су дубок печат француске културе. Он је и ратовао у Првом светском рату,

као добровољац, у француској војсци на западном фронту против Немачке и Аустроугарске војске. Када се то све узме у обзир, очигледно је да он није могао бити германофил. Треба додати да му је као водећем министру у Влади (1939–1941), не без разлога, од пронемачких кругова пребацивано да је као масон и профранцуски сузбијао немачки утицај, истрајно био против антијеврејских мера...

Константиновић, пошто је одбацио АГЗ, држи да то не значи да за основ будућег грађанског законика треба узети неки други страни грађански законик. Такође је био против тога да се приступи изради потпуно новог и оригиналног законика, јер ако је прерада АГЗ трајала више од десет година, пита се колико би тек трајала израда новог законика.

Према Константиновићевом мишљењу, решење је да се за основу узме Богишићев Општи имовински законик за Црну Гору. Сматрао је да се о том законуку врло мало говори, а да је један од најбољих на свету, да чини част и свом аутору и нашем народ и да су се страни правници о њему најповољније изразили.

Наводи да би се Општи имовински законик за Црну Гору, са нешто нужних измена, могао применити на целу земљу. Као предност тог законика наводи да га је израдио наш човек, који је одлично познавао свој занат, и за један део нашег народа чији је дух огромној већини нашег народа много ближи од аустријског. У свом раду о Богишићу Константиновић је изложио своје *вјерују*: „Правници од заната склони су да стварају нове правне установе по страним обрасцима, без претходног проучавања питања да ли се установе једне средине могу пресадити у другу, због посебних прилика те средине, а да се народни живот одупире уношењу облика који нису у сагласности са постојећим облицима и не одговарају њему.”⁷ То што црногорска средина није била развијена, за Константиновића није значило да црногорски законик није био подесан за остале, културно развијеније крајеве наше земље.

На приговоре да ОИЗ није потпун, да не садржи ни породично ни наследно право, Константиновић истиче да је било одлучено да се законско наслеђивање и породично право израде независно од АГЗ.

Због свега тога, Константиновић је био уверен да је за основу будућег грађанског законика за Краљевину Југославију требало узети Општи имовински законик за Кнежевину (Краљевину) Црну Гору. Сматрао да је то једини начин да у скорој будућности добије законик који

⁷ Константиновић 1982b, 424.

би задовољавао све услове доброг законика: одговарао би нашем народу и био би у сваком погледу на достојној висини. Константиновић закључује: „Наши интереси, како научно-правни, тако и национално-политички су да се што пре приступи ревизији Црногорског имовинског законика и да се он после тога протегне на целу државу.“⁸

3. ЕПИЛОГ

Кад је 1933. године писао против Предоснове као будућег законика Краљевине Југославије, професор Константиновић није могао знати да ће почетком 1939. године постати министар правде у Влади Цветковић–Мачек. Основни задатак те владе је био да се постигне споразум са Хрватима, како би се успоставило јединство државе у тешким спољнополитичким околностима. То је и постигнуто 26. августа 1939. године, када је донета Уредба о Бановини Хрватској. Да је био усвојен јединствен грађански законик, тај законик би свакако допринео унутрашњој кохезији и јединству земље. Но то се није десило.

Потребе за усвајање Предоснове као југословенског грађанског законика, који би важио на територији целе земље, више није било. Наиме, самом Уредбом су послови правосуђа били предати Бановини Хрватској, где је спадала и материја грађанског законика. Осим тога, четири дана после доношења Уредбе о Бановини Хрватској, 1. септембра 1939. године, нападом нацистичке Немачке на Пољску почео је Други светски рат. Основни задаци владајућих кругова Краљевине Југославије били су спољна политика и очување земље. И Константиновићу, као министру, такође (уз послове разграничења надлежности између државе и Бановине Хрватске). Међутим, он је и даље размишљао о грађанском законуку. У петак 11. октобра 1940. године забележио је да је срео италијанског посланика Мамелија и најавио му посету: „Повод: да узмем италијански грађански законик у коме можемо наћи доста ствари за нас интересантних.“⁹ Почетком марта 1941. године, на државни врх је вршен велики притисак да земља приступи Тројном пакту. Против тога је Константиновић одлучно био и на крају је поднео и оставку на место министра. У тим одсудним данима Константиновић записује да

⁸ Константиновић 1982а, 384–396 (први пут објављен у *Правном зборнику* 2 и 3/1933, Подгорица).

⁹ Константиновић 1998, 204.

је 4. марта у осам часова ујутру примио „Миливоја Марковића и са њим говорио о изради Грађанског законика. Сложили се да правимо оригинално дело, он, Б. Марковић, Беговић и ја“.¹⁰

Константиновић није могао ни слутити шта носи будућност. Грађанско друштво и његове врлине на којима је Константиновић одгајан и које ће неговати до краја живота нестали су у вихору рата и револуције на тлу Југославије. Идеолошко једноумље нове комунистичке власти уклонило је са Правног факултета Миливоја Марковића и Божидара С. Марковића. Колективистички дух, узак простор за слободу воље у условима свемоћи јавне власти, нетржишни карактер привреде и цео новостворени друштвени амбијент били су противници рада на грађанском законнику. Међутим, Константиновићу се није журило. Свестан да је толерисани сапутник комунистичког режима, он се сав посветио професорском позиву. Када су све предратне правне норме стављене ван снаге и предратна правна правила постала извор права, Константиновић се нашао у оној улози у којој се налазио његов узор Валтазар Богишић када је дошао у Црну Гору 1872. године да би радио на грађанском законнику.¹¹ И један и други су имали намеру да сазнају и упознају народно право. Богишићу је као извор служило обичајно право¹², Константиновићу судске одлуке.¹³ Ту се ова приповест завршава и почиње она о Михаилу Константиновићу као великом законописцу.

¹⁰ Константиновић 1998, 306–307.

¹¹ Потом је донет Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације од 23. октобра 1946. године. Члан 2. тог Закона је прописао: „Правни прописи (закони, уредбе, наредбе, правилници и др.) који су били на снази на дан 6. априла 1941. године, изгубили су правну снагу“ (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 86 од 25. октобра 1946, 105 од 27. децембра 1946, 96 од 12. новембра 1947 – обавезно тумачење). Овим прописом је читава дотадашња правна цивилизација стављена *ad acta*.

¹² „Проучавање народног права он је сматрао неопходним не само за сваку законодавну радњу, већ као предуслов за ваљано обављање судских послова и рад на правној науци. На пољу законодавне политике, прва дужност која се намеће законодавцу је да темељно проучи постојеће установе народног права; тек онда се може корионо приступити проучавању потребних и могућих промена. Без тога најбоље намере могу остати без корисних последица. Зато је Богишић пре израде Општег имовинског законика брижљиво проучио народно право у Црној Гори.“ Константиновић 1982б, 424.

¹³ „Отуда, кроз више десетина година, није било ниједне значајније одлуке наших судова која би измакла његовој пажњи и критичком осврту. На Општем семинару за грађанско право на Правном факултету стотине радова је било посвећено анализи и оцени судских одлука, њихових решења и образложења.“ Благојевић 1969, 5–6.

ИЗВОРИ

- [1] *Службене новине Краљевине Југославије* 194-А/1939.
- [2] *Службени лист ФНРЈ* 86 од 25. октобра 1946, 105 од 27. децембра 1946, 96 од 12. новембра 1947 – обавезно тумачење.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Аноним. *Примедбе на Предоснову нашега грађанског законика*, без навода места и године (води се под сигнатурним бројем 34294 у Библиотеци Правног факултета Универзитета у Београду).
- [2] Благојевић, Борислав. 1969. Предговор издавача. 5–6. Михаило Константиновић. *Облигације и уговори: Скица за законик о облигацијама и уговорима*. Београд.
- [3] Константиновић, Михаило. 3–4/1982а. Југословенски грађански законик, *Анали Правног факултета у Београду*: 384–396 (први пут објављен у *Правном зборнику* 2 и 3/1933, Подгорица).
- [4] Константиновић, Михаило. 2/1982в. Идеје Валтазара Богишића о народном и законском праву. *Анали Правног факултет у Београду*.
- [5] Константиновић, Михаило. 1998. *Политика споразума – Дневничке белешке 1939–1941. Лондонске белешке 1944–1945*. Нови Сад.
- [6] Марковић, Божидар С. 1939. *Реформа нашега грађанског законодавства*. Београд.
- [7] Марковић, Чедомир. 1937. Предоснова грађанског законика за Краљевину Југославију. 289–306. *Споменица Доленцу, Креку, Кушеју и Шкерљу*, I књига. Љубљана.
- [8] Maurović, Ivan. *Izveštaj o Predosnovi građanskoga zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*, Zagreb, без навода године (на петој страни предговора наведено је да је написан почетком августа 1934. године).
- [9] Mayr, Robert. 1936. „*Der Vorentwurf des bürgerlichen Gesetzbuches für das Königreich Jugoslawien*“. *Eine kursorische Betrachtung*. Sonderabdruck aus der Festschrift für Dolenc, Krek, Kušej und Škerlj zu ihrem sechzigsten Geburtstag. Ljubljana.

- [10] Мирковић, Зоран С. 2020. Кодификовање грађанског законика нове државе и његово место у историји међуратних европских кодификација. 267–300. *Сто година од уједињења – формирање државе и права*, зборник радова, ур. Борис Беговић, Зоран С. Мирковић. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- [11] Мирковић, Зоран С. 1/2021. Рад Живојина Перића на кодификовању Грађанског законика међуратне Југославије. *Анали Правног факултета у Београду* LXIX: 1–34.
- [12] Мирковић, Зоран С. 2020. Живојин Перић о језику у законма. 11–25. *Живојин М. Перић – живот и дело*, зборник радова, ур. Марија Драшкић, Нина Кршљанин. Београд. 2020.
- [13] Перић, Живојин. 1939. *Образложење §§ 1–319 Предоснове грађанскога законика за Краљевину Југославију*. Београд.
- [14] Перић, Нинко. 1938. Предоснова грађанског законика (§ 9) (посебан отисак из *Правосуђа 1–2/1938*), Београд.
- [15] Slapnicka, Helmut. 1973. *Österreichs Recht außerhalb Österreichs. Der Untergang des österreichischen Rechtsraums*. Wien.
- [16] Шапчанин, Сава М. 1937. Неколике примедбе на предоснову Грађанског законика за Краљевину Југославију (посебан отисак из *Правосуђа 5–12/1937*), Београд.

Zoran S. MIRKOVIĆ, PhD

Professor, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

MIHAILO KONSTANTINOVIĆ ON WORKING ON THE CIVIL CODE IN INTER-WAR YUGOSLAVIA

Summary

The paper analyses the work on the codification of the civil code in interwar Yugoslavia and Mihailo Konstantinović's opinion of that work, which lasted almost a decade and a half but did not lead to the adoption of the code.

The paper describes the environment and circumstances in which the work on codification began, the main actors, their positions, the method of codification, and the outcome of that work – the creation of The Pre-Draft of the Civil Code for the Kingdom of Yugoslavia.

Mihailo Konstantinović's opinion on that work begins with the history of the creation of the Serbian Civil Code, and how it happened that the Austrian Civil Code was used as the basis, as opposed to the French Civil Code. Konstantinović's arguments for why it was wrong to use the Austrian Civil Code, instead of the 1888 Montenegrin General Property Code are presented.

Key words: *Mihailo Konstantinović. – The Pre-Draft of the Yugoslav Civil Code. – Austrian Civil Code. – General Property Code for Montenegro. – Valtazar Bogišić.*

Article history:

Received: 18. 10. 2022.

Accepted: 30. 11. 2022.